

حرفه ای ها چگونه کتاب می خوانند؟

«مروری بر روش مطالعه پرسش محور»

کاری از:

معاونت پژوهش حوزه علمیه قم

انتشار الکترونیکی:

www.HamBahsi.ir

هم بحثی

پایگاهی از همه طلاب برای همه ی طلاب

به سوی
پژوهش
۱

سلسله نگاره‌های کوتاه
ویژه طلاب مدارس علمیه

خداون

مروری بر روش مطالعه پر سبش محور
حرفه‌ای‌ها چگونه کتاب می‌خوانند؟

حکایت کتاب‌خوانی من

وقتی می‌گفتم «بله»، همه امیدم به دو کتاب خوبی بود که دربارهٔ این موضوع داشتم. موضوع، «عقل‌گرایی در تفسیر المیزان» بود، و جواب بله من، به درخواست مقاله‌ای دربارهٔ آن.

بله را دادم و یک‌راست آمدم خانه. کتابها را پیدا کردم؛ یادم آمد که یکی را پارسال خوانده‌ام و دیگری را هنوز از شرمندگی‌اش در نیامده‌ام. آن را که مثلاً خوانده‌بودم، به قول علما تورق کردم؛ اما ناگهان یک‌بار دیگر متوجه همان واقعیت تلخ و تکراری شدم: تقریباً هیچی از آن یادم نمانده‌بود! راستی چرا؟ حافظهٔ من که بدک نیست. پس چرا تقریباً هیچی از کتابی که پارسال خوانده‌ام، در خاطرم نمانده‌است؟ اگر مقصود از خواندن، فهمیدن و یادآوری آن در مواقع لزوم است، این نوع کتاب‌خوانی چه سودی دارد؟ مگر اینکه قصد دیگری از خریدن کتاب و خواندن آن داشته باشیم!

گرچه مقصود از کتاب، آن فن بود
گر تو اش بالمش کنی هم می‌شود

از دو حال بیرون نیست: یا اشکال در نوع خواندن من است یا همهٔ کتابهای دنیا مشکل دارند! دومی را نمی‌شود ثابت‌کرد؛ ثابت هم بشود، دردی را از من دوا نمی‌کند. پس گویا چاره‌ای نیست جز اینکه از مرکب ابلیس (یا همان خر شیطان) پایین‌بیایم و خود را متهم به نابلدی در خواندن و فهمیدن کنم.

آری؛ «خواندن» هم اصول و روشهایی دارد که فراگیری آنها در عین آنکه آسان است، پر از فایده و بازدهی است. امتحانش ضرر ندارد.

حرفه‌ای‌ها چگونه می‌خوانند؟

روش مطالعه پرسش‌محور^۱ یکی از مؤثرترین روش‌های مطالعه است که کارایی فراوانی در افزایش یادگیری دارد. در این روش، شما نگرانیهای زیر را ندارید:

■ می‌خوانم، اما یاد نمی‌گیرم!

سؤال کردن، یکی از کارآمدترین راه‌های غلبه بر این نگرانی است. زیرا عدم توانایی خواننده در تمرکز حواس و یا وجود اضطراب در فرد (به ویژه برای امتحان) منجر به درک و گیرندگی ضعیف و پایین وی از مطالب می‌شود. هنگام مطالعه، با طرح سؤالات مناسب، می‌توانید نسبت به مطالعه و میزان فهم خود کسب اعتماد کرده، از نگرانیهای خود بکاهید.

■ معمولاً هنگام مطالعه، سؤالی برای من پیش نمی‌آید!

اگر به‌طور طبیعی هنگام مطالعه یک متن، احساس کنجکاوی نمی‌کنید، باید آگاهانه بکوشید تا از طریق طرح سؤالات، این کنجکاوی را در خود برانگیزید. مثلاً می‌توانید با سؤالی کردن عنوان کتاب، یا موضوعات و سرفصلها، این کنجکاوی را در خود ایجاد کنید. بدین ترتیب حس کنجکاوی شما تحریک می‌شود و خود را در فرایند مطالعه، فعال‌تر حس می‌کنید.

حتی با پاسخ‌دادن به سؤالات ساده خود، برای شما رضایتی حاصل می‌شود که زمینه را برای طرح پرسشهای بیشتر و دشوارتر فراهم می‌کند. تمرین این روش، عادت سؤال کردن را هنگام مطالعه، در شما افزایش می‌دهد.

■ هنگام مطالعه، زود خسته می‌شوم!

۱. از تنوع و تغییر نایفه - به هر وسیله‌ای - غافل نباشید.

خواندن بی‌وقفه، هر کسی را خسته می‌کند. برای رفع و دفع خستگی، حتی‌الامکان مطالب مشابه را پشت سر هم نخوانید و در اثنای مطالعات خود، فرصتی را برای خواندن اشعار، داستانهای کوتاه، زندگی‌نامه‌ها و طرائف‌الحکم^۲ قرار دهید.

۱. Inquiry Reading

۲. «دلها ملول می‌گردند همچون بدنها؛ پس برای آنها آماده‌کنید، حکمتهای تازه را.» (نهج‌البلاغه، حکمت ۹۱)

۲. تغییر و جابه‌جایی حالت بدنی هم بی‌تأثیر نیست.

بیش از یک‌ساعت مطالعه، کارایی را کاهش می‌دهد. در پایان هر ساعت مطالعه، به خود استراحت دهید و هرگز برای چندین ساعت متوالی مطالعه نکنید. پنج تا ده دقیقه تنفس در پایان هر ساعت مفید است.

■ سؤال کردن را از کجا شروع کنیم؟

خواننده حرفه‌ای، از هر فرصتی برای سؤال کردن استفاده می‌کند. در تمام اوقات به طرح سؤالات خود بپردازید: پیش از مطالعه، هنگام مطالعه، بعد از مطالعه ...

طرح سؤال قبل از مطالعه، قدرت پیش‌بینی و علاقه شما را افزایش می‌دهد و در هنگام مطالعه، علاقه شما را ثابت نگه می‌دارد و به شما کمک می‌کند که مطالب دشوار را تجزیه و تحلیل کنید، و بعد از مطالعه، نشان می‌دهد درک شما از مطالب، چه اندازه و در چه سطحی است.

■ کتابهای دشوار را چگونه بخوانم؟

طرح سؤال هنگام مطالعه متنهای دشوار، رودر بایستی شما را با متن کم، و مسیر مطالعه را برای شما باز می‌کند. آهسته‌آهسته، احساس علاقه می‌کنید که کتاب را تا پایان بخوانید.

سؤال کردن به شما کمک می‌کند تا مطالب دشوار یا مطالبی را که به آنها علاقه ندارید، تجزیه و تحلیل کنید و آنها را بهتر بفهمید. پس از طرح سؤال، برای یافتن جواب، رغبت بیشتری به خواندن در خود احساس می‌کنید. مثلاً می‌توانید یک عنوان یا سرفصل یا جمله اول یک پاراگراف را به یک جمله سؤالی تبدیل کنید تا برای ادامه مطلب و پیدا کردن پاسخ تحریک شوید.

برای مثال، می‌توان از عبارت زیر:

«جنس» مورد تقسیم واقع می‌شود؛ ولی «فصل» در این است که تقسیم‌کننده «جنس» است.

سؤالات زیر را مطرح کرد:

- بالاخره فرق مفهوم «جنس» و «فصل» چیست؟

- منظور از مورد تقسیم واقع شدن و مقسم بودن چیست؟

- آیا تنها همین فرق بین «جنس» و «فصل» وجود دارد؟

- اگر «جنس» و «فصل» را مستقلاً تعریف کنیم،

آیا می‌توانیم این فرق را بهتر بفهمیم یا حتی
فرقهای احتمالی دیگری را پیدا کنیم؟
- آیا شباهتی نیز بین این دو مفهوم وجود
دارد؟
- دانستن فرق این دو مفهوم چه سودی دارد و
در کجا استفاده می‌شود؟

همچنین برای خواندن یک کتاب دشوار:

۱ متنهای طولانی و بلند را تجزیه کنید.

۲ در مطالعه از روش «پس ختام»^۳ سود ببرید. این روش؛ برای خواندن و فهم کتابهای دشوار، بسیار مفید و مؤثر است و مشتمل بر شش مرحله است:

۱ خواندن اجمالی

هنگامی که می‌خواهید مطالعه کتاب دشواری را آغاز کنید، بهتر است قبل از خواندن کامل و جزء به جزء آن، ابتدا یک بار به‌طور اجمالی و سریع، کتاب را مرور کنید تا یک برداشت کلی از موضوع و قسمت‌های مهم آن داشته باشید.

۲ سؤال

برای هر قسمت یا فصلی از یک کتاب که می‌خوانید، متناسب با هدفی که از مطالعه دارید، سؤال‌هایی را طرح کنید. از عنوان‌های کلی، فرعی و پاراگراف‌های مقدمه و نتیجه، سؤال بسازید. مثلاً از خود بپرسید که به چه دلیل می‌خواهید این کتاب را بخوانید؟ به عبارت دیگر انتظار دارید از خواندن این کتاب چه چیزی عایدتان شود؟ پرسش از هدف مطالعه، طرح فکری شما را نسبت به مطلب، روشن می‌سازد و علاقه و دلبستگی خاصی را برای مطالعه در شما ایجاد می‌کند. در بسیاری از افراد، پس از طرح این سؤال، وابستگی خاصی به متن ایجاد می‌شود و این کلید فهم متن است.

۳ خواندن

در این مرحله، مطلب یا موضوع را بخوانید.

۴ تفکر

سعی کنید با تفکر درباره مطالبی که می‌خوانید، آنها را بفهمید و به آنها معنا بدهید.

۵ از حفظ گفتن

پس از خواندن هر قسمت، بکوشید مطالب مهم آن را به یاد آورید و برای خود بازگو کنید. ضمن این کار به سؤال‌هایی که طرح کرده‌اید، بیندیشید.

۳. روش «پس ختام» یا «SQ4R» از حروف اول کلمات ذیل تشکیل شده است:

Survey (خواندن اجمالی)، Question (سؤال کردن)، Read (خواندن)، Reflect (تفکر)، Recite (از حفظ گفتن)، Review (مرور کردن).

۶ مرور کردن

وقتی که خواندن تمام کتاب یا کلّ مطلب را به پایان رساندید، آن را مرور یا بازبینی کنید. بهترین راه مرور کردن این است که بکوشید تا بدون مراجعه به متن، سؤالهای مهمّ را جواب دهید.

۳ با مؤلف، گفت‌وگو یا مباحثه کنید.

لزومی ندارد که دسترسی حضوری به مؤلف داشته باشید. شما می‌توانید با مؤلف، یک مکالمهٔ ذهنی داشته باشید و سؤالات خود را از او بپرسید. مثلاً بپرسید:

- مبنای فکری شما برای این مسئله چیست؟
- من این قسمت از حرفهای شما را نمی‌توانم بپذیرم؛ چون ...
- کاربردهای علمی این مطلب چیست؟
- آیا منظور شما از این مطلب، آن است که ...

از طرح سؤالات دشوار نهراسید. حتی سؤالاتی که فکر می‌کنید پاسخ‌دادن به آنها برای مؤلف هم دشوار است!

اکنون کتاب را ببندید، و...

■ آموخته‌های خود را ارزیابی کنید.

بعد از خواندن مطالب با طرح پرسش می‌توانید میزان فهم خود را از مطالب ارزیابی کنید. این‌گونه سؤالات، شما را برای بحث‌های کلاسی، امتحانات و تهیهٔ مقالات تحقیقی آماده می‌کند.

■ مطالب را تجزیه و تحلیل کنید.

اگر هنگام مطالعه، سؤالات خوبی مطرح کرده باشید، باید بتوانید از درک سطحی مطالب بگذرید و قادر به تجزیه و تحلیل آنها به طور عمیق باشید.

اگر این توانایی را ندارید، یک بار دیگر متن را با سؤالات جدی‌تری بخوانید.

■ انتقاد کنید.

اگر مطالب را تا حد رضایت بخشی فهمیده باشید، باید بتوانید دربارهٔ نظم داخلی مطالب، ارزش اثر و اعتبار آن، سؤالات انتقادی مطرح کنید.

همچنین می‌توانید دربارهٔ دسته‌بندی مطالب، اهمیت و روابط آنها با دانسته‌های قبلی خود، انتقاد کنید.

■ در بازنویسی کتاب به مؤلف کمک کنید.

شاید مؤلف بخواهد کتاب خود را ویرایش علمی کند. خود را دست‌کم نگیرید. در این کار به او کمک کنید. انتقادها و پیشنهادهای خود را در حاشیهٔ کتابتان یادداشت کنید.

بد نیست بدانید که ...

■ «اشکال کردن» غیر از «سؤال کردن» است. باید مرز بین «سؤال کردن» و «اشکال کردن» مشخص شود. مهم‌ترین تفاوت سؤال و انتقاد آن است که:

انتقاد پس از فهم کامل مطلب صورت می‌گیرد؛ در حالی که سؤال به منظور فهم و درک مطلب مطرح می‌شود. به عبارت دیگر، خواننده‌ای که سؤال می‌کند، می‌داند که هنوز به دیدگاه مورد نظر نویسنده دست نیافته است؛ پس سؤال می‌کند تا مطلب را بفهمد.

اگر مرز بین «سؤال» و «انتقاد» مشخص نشود، ممکن است سؤال‌کننده، پرسش خود را با لحن انتقادی مطرح کند و این مسئله سبب می‌شود تا پاسخی که نویسنده در کتاب خود بیان کرده است، مسیر همواری برای رسیدن به ذهن پرسشگر نیابد.

برای مطالعه بیشتر:

۱. سیف، علی اکبر؛ روشهای یادگیری و مطالعه؛ تهران، انتشارات آگاه.
۲. مورتایمر، جی آدلر؛ چگونه کتاب بخوانیم؟؛ ترجمه محمد صراف تهرانی؛ مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی.
۳. کدیور، پروین؛ روان شناسی تربیتی؛ تهران، انتشارات سمت.

نظارت علمی: مسعود آذربایجانی؛ عضو هیئت مدیره انجمن روان شناسان حوزه و عضو هیئت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
نظارت ادبی: انجمن قلم حوزه

پیشنهادها و انتقادهای شما، خانواده خشت اول را در ارائه ویرایشهای بعدی این بروشور، یاری می‌رساند.

قم - صندوق پستی ۳۳۶۱-۳۷۱۸۵
تلفن: ۲ - ۰۲۵۱-۲۹۲۷۷۵۱
Email:DTJHEQ@Gmail.com
معاونت پژوهشی حوزه علمی قم
دفتر طلاب جوان

قیمت: ۱۰۰ تومان

دانشها زادهٔ روشها هستند، و یکی بدون دیگری راه به جایی نمی‌برد. مجموعهٔ «به سوی پژوهش» می‌کوشد روشها و کاربردهای آنها را در کوتاه‌ترین قالبها ارائه‌دهد تا راه تحقیق و معرفت‌جویی را برای طلاب جوان هموارتر کند.

از همین مجموعه:

۱. حرفه‌ای‌ها چگونه کتاب می‌خوانند؟
۲. تمرکز؛ چرا و چگونه؟
۳. از حافظه چه می‌دانیم؟
۴. از شنیدن تا گوش کردن!
۵. مهارت‌های یادداشت‌برداری در کلاس درس